

BİR YOL DAHA VAR

- DENEME -

ADEM KANDEMİR

ADEM KANDEMİR

Ordu'nun Mesudiye ilçesinde doğdu(1956). İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsünü bitirdi(1979). 1980'de öğretmenliğe başladı. Yüksek lisans çalışmasını İ.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde yaptı(1996). Yazı hayatına 1976 yılında girdi. 1979'dan sonra ağırlıklı olarak yazmaya başladı. Çeşitli dergi ve gazetelerde şiir ve denemeler yayımladı. 1990'dan sonra ise yok denecek kadar seyrek yazdı. Ancak bugünlerde yazma eylemine yeniden hız verdi.

Lise yıllarından itibaren ortaya koyduğu dünyâyı algılama ve hayâta bir yorum getirme çabasını bugüne dek sürdürdü. Bu çabayı insan olmanın, insan kalmanın kaçınılmaz bir sorumluluğu addetti. Bu süreçte "Ben ne yapıyorum?" sorusunu, bugün de olduğu gibi dâimâ hâfızasında sakladı. Bir insan teki olarak "eylediğim kadar insan olacağım" düşüncesine büyük bir önem atfederek kaygıyla bu soruya doyurucu cevaplar bulma peşine düştü. Bu amaç ile yazdığı denemelerinde dünyâyı intihâra/mahva sürükleyen kapitalist sistemin dayattığı sosyo-politik baskı ortamını anlama yoluna gitti. Bu yola gitmekle kalmadı, aslı kaynaklara bağlı kalarak bu baskı ortamından kurtulma yönünde gerçekçi bir çıkış yolu bulma uğraşlarına da arka çıktı.

Ülkesini, üzerinde doğup büyüdüğü toprağı pek sevdi. İstiklâl Harbi yıllarında ortaya konan millî mücâdele rûhuna, millet bilincine, millet olma erdemine sâhip çıktı. Kimileri silikleştirmeye çalışsa, rahatsızlık duysa da o, vatan kelimesine ve onun taşıdığı anlama asla sırtını dönmedi. İnsanı özgür kılan, insana hayat veren değerlerin; insanın en tabii hakkı olan inanç, can, akıl, nesil ve mal emniyetini sağlayan önlemlerin ancak gerçek/somut bir vatanda ayakta kalabileceği düşüncesini benimsemekten geri durmadı. Bu yol üzere bu toprağın insanını kabul etti, kardeş bildi. Lâkin herkesle kardeş olunamayacağını da acı tecrübeler sonunda öğrendi. Yine de bu yöndeki inancını ve umudunu bir öğretene-öğrenen olarak hiç kaybetmedi. Dayanışma içinde olan, aynı ve haklı bir siperde bulunan, birbirini kollayan insanların oluşturacağı toplum özlemini taşımaya devam etti; ediyor.

Diğer Eserleri:

Şiir

Bir Dumanlı Geçmiş Ki... (1995)

Kırk İkinci Koşmaları (2011)

Deneme

Her Duvar Bir Kapıdır (1986)

Yaşama Borcu (2018)

İÇİNDEKİLER

Söz Başı	7
Aklın İyiliği	11
Düşünme Hayâtın Atılım Gücüdür	18
Bir Yol Daha Düşün	24
Panik Bir Dünyâda Yaşamak	32
Umut Işığını Esirgemez	41
Gerçekliğe Uyanmak	47
Farkında Olmak	54
Yok Dünyâyı Görmek	61
Ötesine Geçmek	69
Sualler Penceresini Açmak	76
Hatırlamak Taşınmaz Bir Yük Değilse Eğer... ..	83
Ben Kimim, Neyin Nesiyim?	91
Kendine Sefer Eylemek	103
Nasıl Bir Eserdir Şu İnsan?	115
Kim ki Bilir Özünü, Olur Kendisi	132

SÖZ BAŞI

“İsviçreli ressam Klee’nin ‘Angelus Novus’ adlı tablosu, bakışlarını kilitlediği bir yerden ayırmak üzereymiş gibi görünen bir meleği tasvir eder: Meleğin bakışları sabit, ağzı açık, kanatları gerilmiş hâldedir. Tarih meleği tam da böyle resmedilir. Meleğin yüzü geçmişe dönüktür. Bizim bir olaylar dizisi olarak gördüğümüz yerde, melek sâdece, enkaz üstüne enkaz yığan ve sonra tümünü kendi ayaklarının dibine savuran bir felâket görür. Melek burada kalmak, ölüleri hayâta döndürmek, kırılan şeyleri yeniden birleştirmek niyetindedir. Fakat Cennet’ten bir fırtına eser. Bu fırtına meleğin kanatlarını öylesine şiddetli bir şekilde zorlamaktadır ki, artık kanatlarını zapt etmesi mümkün değildir. Fırtına karşı konulmaz şekilde meleği, sırtını döndüğü geleceğe doğru sürüklerken, meleğin önündeki enkaz yığını göğe kadar yükselmektedir. İşte bu fırtına bizim ilerleme dediğimiz şeydir.”

Lirik bir şekilde ifâde edilen bu yorum, Walter Benjamin’e ait. Ne var ki yorumun dile getirmeye çalıştığı felâket

inkâr edilmekte bugün. İlerleme-gelişme inancına duyulan güvenin hemen bütün alanlarda giderek hızlı bir şekilde azaldığı ve aydınlıktan karanlığa, iyiden kötüye, mutluluktan yıkıma/ziyâna doğru kaçınılmaz bir gerileme olduğu gerçeği“paketlenmiş bilinç içerikleri”manipülasyonu ile gözden irak tutulmakta. Bir “dünyâ cennet’i” kurma bahânesiyle harap hâle getirilen dünyânın dehşet uyandıran o kederlerle dolu manzarasının üstü örtülmeye ve belirsiz sorunlar yumağı olarak sunulmasının önüne geçilmeye çalışılmakta.

Dünyânın değişik bölgelerinde kitleleri baskı altına alan odaklar, bu girişimlerinin kendilerine yarar temin edebilecek sonuçlar vermesi için de neredeyse günbegün değişen bir dizi yol-yönteme başvurmakta; bilhassa manipülatörler eliyle farklı usül, tarz, sistem ve politik anlayışları devreye almaktalar. Bunlardan birkaçını şöyle sıralamak mümkün: I) Seçme, ekleme, çıkarma yoluyla bilgileri değiştirip çarpıtmak; enformasyon ile akıl erdirmeyi birbirine karıştırıp yanılsamalara yol açmak ve zihinleri bulandırmak. II) İnsanların sıradan bir seyirci olarak kalıp ortaya koydukları peşin ve değişmez/değiştirilemez dünyâ manzarası hükümüne boyun eğmelerini sağlayıcı, bu manzaraya adapte olmalarını özendirici yollar izlemek. III) İnsanların her şeyin önceden belirlenip ayarlandığı bir uyum, bir değişmezlik içinde gözden düşmüş, çürümüş, aynı kalmış, can sıkıntısı-tembellik-uyuşukluk veren, gerçekliği su götürür, muğlak düşüncelerin odak noktasında eleştirilerle oyalanmalarını gerçekleştirecek önlemler almak. IV) Kutsal olan ile olmayan arasındaki farkı bilenlerin modernlik uğruna kutsal inancı

yok saymalarını kolaylaştırabilecek anlayış ve ödül kapılarını sonuna kadar açık tutmak. V) Sıkça dillendirildiği gibi “manipülasyona tâbi nostaljik konularda ısrar ederek varoluş/var olma veya mutlak değerler içinde insanların soluklanmalarına engel olmak”; onları belirsiz olanın içinde yüzmeye, dayanaklarını kaybetmeye, zaman içinde sipersiz yaşamaya mecbur etmek.

Ne yazık ki, çoğu kimsenin bu durumun farkında olduğunu söylemek hiç de mümkün görünmüyor. Aslında birçok insan hemen bütün dünyâya zerk edilen, insanın karşısına hep “aynı bilinç hapishanesi”ni çıkaran modern yaşama kültürünün büyüü altında. Bu büyüye kapılan insanlar evreni, dünyâyı, bu dünyâdaki hayâtı, bu hayattaki insan varlığını, tüm canlı organizmaları ve maddeyi anlamlı kılıp insan hayâtını yaşanılır hâle getirecek değerlerin, zihni işleyişlerin niçin yok sayıldığını ve onlara nasıl zarar verildiğini bir türlü anlamaya yanaşmıyorlar; kimseyi yanaştırmak da istemiyorlar.

Elbette bu olumsuz tavrın -şu veya bu şekilde dış etkilere mâruz kalsa bile- kendi içinde de bir takım sebepleri var. Bu sebeplerin en başında şunların geldiği söylenebilir:

- “Düşünme” yetisinden yoksun olma,
- “panik bir dünyâ” örgüsü içinde yaşama,
- “yaşamın anlamı”nı kaybetme,
- “umutsuzluk” çukuruna düşme,
- “uyurgezerlik” tuzacağına yakalanma,
- “farkında oluş”noktasından uzakta bulunma,

- “yok/kurgusal dünyâ”ya teslim bayrağını çekme,
- “teşebbüs/atılım rûhu”nu kaybetme,
- “hatırlama”ya değil “unutma”ya öncelik verme,
- “kim” olduğundan ve “amacı”dan habersiz olma,
- “kendi gerçek vasıfları”nı arama kaygısını silip atma;
- “evreni, varlığı, hayâtı ve insanı tanıtacak gerçek bilgi kaynağı”ndan uzak durma ya da tutulma;
- “kendilik, özdenlik, kimlik” bilincini kazandıracak gerçek yolun dışında kalma.

İşte elinizdeki kitap, sıralanan bu sebeplerin çıkış noktalarını mütevâzı bir biçimde kurcalamaya; elde ettiği bir takım önemli bulguların altını kendisince çizmeye gayret ediyor. Dahası, bu sebeplerin “niçin, nasıl ve ne zaman” insan için tehlikeli bir hasım/düşman hâline geldiğinden bahsetmeye çalışıyor.

Temel amacı şu: Bedenleri kadavra masasına yatırılan, ruhları çalınıp basit biyolojik birer mekanizmadan ibâret görülen, mutlak gerçekliğin bağından kopartılıp fütursuz bir keyfilikle köksüz bırakılan insanların yığınlar hâlinde yaşadığı bir dünyâda “varlığa, var oluşa, hayâtın anlamına, insan oluşa ve insan kalışa”dâir âzâde-kayıtsız kalınmaması gereken ve dahi kalınmayan kimi kaygılı düşünceleri paylaşımına açmak.

Bu bağlamda inancı da odur ki, her kaygılı düşünce ancak paylaşıldığı ölçüde kendi adına bir varlık alanı kazanabilir.

AKLIN İYİLİĞİ

“Düşünme hayat demektir, düşünmeyen gerçek anlamda yaşamış sayılamaz.” Gerçekten bu hüküm yerinde midir? İnsanın hayat ifâdesinin en önemli örüntüsü düşünme midir? Düşünme kadar insan varlığını belirleyen başka hiçbir şey yok mudur? R. W. Emerson’un söylediği gibi “bir adam, gün boyunca düşündüklerinin toplamı” mıdır? Bir başka deyişle hayat hâkim düşüncelerin mahsûlü müdür? İnsanın dirimi, yaşama çabası, özgürlüğü düşüncelerin gücünde mi saklıdır? Düşünceleri mi şekillendirir, yapıp oldurur insanı? Düşüncesiyle neyse, eylemiyle de o mudur insan? Eski bir metinde söylendiği gibi insanın “bugünkü yaşamı dünkü düşüncelerinin, yarınki yaşamı da bugünkü düşüncelerinin eseri” midir? Öyleyse kimileri gibi insanın “düşünmediği zamânı yaşamadığı zaman” olarak mı görmeli? “Düşüncesiz bir hayat, insana yakışmaz” mı demeli? “Düşünce, aklın iyiliğidir.” kelâm-ı kibârını yerinde bulup da “önce düşün, sonra konuş ve yap” sözünü hayat anlayışımızın serlevhası hâline mi getirmeli?

Düşünme. Görünür görünmez dünyâda bir varlığın adı geçsin, bir olgu ve olay ortaya konsun, bir edimle karşılaşılın da o, bir düşünme okunun hedefi olmasın! Hiç kuşkusuz düşünmenin anlamı, işlevi ve kapsamı dışa/ nesneye yönelik olduğu kadar içe/insanadır da. Dursuz duraksız gelip gider nesne ile insan arasında. Koruk meyveler verdiği gibi olgun meyveler de verir. Kimi düşünceler aydınlığa, kimi düşünce karanlığa kapı açar. Kimi düşünceler göğün katına çıkışa, kimi düşünceler yerin dibine batışa işaret eder. Kimi düşünceler özgürlüğün, kimi düşünceler tutsak düşmenin belirtisi olur. Kimi düşünceler güven, barış ve umudu; kimi düşünceler savaş, yıkım ve yeisi imler. Kimi düşünceler akıl almaz, ıssız, boş, kuru, çorak ve yakıcı ortamlarda ateş topu olup gönlü yakıp yıkmaya; kimi düşünceler yemyeşil aydınlığın kök saldı-ğı, yaşama sevincinin çiçeklendiği ortamlarda su gibi aziz olup gönlü ferah tutmaya kılavuzluk eder. Kimi düşünceler var, yaşar, görür ve duyar; kimi düşünceler yok, ölü, kör ve sağır sayar benliği. Kimi düşünceler rûhu yaşlandırma, eskitme, çürütme; kimi düşünceler gençleştirme, yeniletme, sağlamaştırma kapısını gösterir. Kimi düşünceler iyi, cesur ve yiğit; kimi düşünceler kötü, korkak ve hâin yüreklerin geçeceği köprülere odaklanır.

Demek ki felsefe geleneklerinde insanın akıl sâhibi, düşünen bir canlı şeklinde tanımlanmaya çalışılması; bu sebeple öteki canlılardan ayrı tutulması ve yalnızca insanların dünyâsının bir düşünceler dünyâsı olarak görülmesi hiç de boşuna değil. İnsanın diğerleri arasında bir

varlık, bir eylem alanı kazanmasında ya da belirlenmesinde oldukça önemli, tesirli, reddedilemez bir gücü var düşüncelerin. İnsanın düşünceler içinde yaşadığı, düşünceler içinde şekillendiği çok açık. İnsana kuracağı, var edeceği ya da yıkacağı, yok edeceği dünyayı düşüncelerin gösterdiği muhakkak. Varlıklar(insan, hayvan, bitki, maden...) arasında ister istemez oluşan ilişkiler örgüsü içinde insan düşüncenin değerini bilsin bilmesin, yetkin bir düşünme becerisi gösterebilir göstermesin, sürdürdüğü mevcut hayâtın o günün hâkim düşüncesine şu veya bu şekilde teslim edildiğini fark etsin etmesin bu böyledir.

İşte bu etkin rolü sebebiyledir ki düşünce olayı öteden beri filozofların yoğun dikkatlerini üzerinde topladı, toplamaya da devam etti. “Bunca düşünce sahibi olup düşüncenin özünü, ne olduğunu doğru dürüst bilmemek çok acıklı bir şey.” der Woltaire ve devam eder: “Gerçekten öyle ama bilemediğini biliyormuş sanmak daha da acıklı, daha budalaca bir şey.” Bu sebeple olsa gerek târihî süreç içerisinde düşünce kavramının mâhiyeti, hakîkati, fazîleti, gerekliliği, mahsûlü ve ne olup olmadığı konusunda tereddütler zihinlerden bir türlü düşmedi. Filozoflar birçok insan eyleminin ve etkileşiminin temelinde yer alan düşünce kavramına genellikle husûsî bir zâviyeden bakarak açıklık getirmeye; onun fiziksel ve metafiziksel kökenlerini, süreçlerini, etkilerini anlamaya çalıştılar.

Şöyle ki; Epikuros, düşünce türünden zihinsel olayların “maddî-küçük imgeler” oldukları ve “ruh atomlarının

çarpışmaları” sonucunda oluştukları inancını ileri sürdü. Platon, düşüncenin “gerçeklik dünyâsındaki varlık formlarının(ideaların) bir yansıması” olduğu iddiâsını ortaya attı. Öğrencisi Aristoteles, “aklın bağımsız ve kendine özgü eylemi” saydığı düşünceyi “insanı hayvandan ayıran belirgin bir öz nitelik” olarak gördü. Bâzı düşüncelerin doğuştan geldiği, bâzı düşüncelerin de sonradan elde edildiği görüşünde olan Descartes, “Şüphe etmek düşünmek, düşünmekse var olmaktır.” dedi. Düşüncelerin deneyimi yansıttığına inanan Spinoza, onların doğuştan getirildiği görüşüne katılmadı. Düşünceyi “bilincin kendi üstüne dönerek kendi işlemleri hakkında bilgi edinmesi” diye açıklayan Locke, doğuştan hiçbir düşüncenin getirilmediği, bütün düşüncelerin dış âlemden geldiği, tecrübeden çıkarıldığı noktasında ısrar etti. Leibniz ise “insanlar doğarken ilmin temeli olacak birtakım düşüncelerle gelirler fakat bu düşünceler tecrübenin uyandırdığı duyumlarla doğrulanmadıkça kullanılması imkânsız olarak dış şuurda kalırlar” görüşünü ortaya koydu. Condillac’ın nazarında “düşünme, biçim değiştirmiş bir duyumdan başka bir şey değil”di. Hume, düşünceye “objeleri gerçeğe uygun bir şekilde kopya eden sâdık bir ayna” olarak baktı ve “dünyâdan aldığımız izlenimleri düşüncelerin kaynağı” olarak gösterdi. Kant, “düşünmek yargılamaktır” hükmünü verdi. Heidegger’de düşünme “insanın insan olmasının bir tarzı”ydı ve “kendisine bilmek için sunulan her şeyi bir farkındalık ve etkililik hâlinde öne çıkarmayı gerekti-

rır”di. Kâdî Abdülcebbar’ın bakış açısına göre düşünme, “ileri düşünceli kimsenin bilinen bir delilden hareketle yanlışları eleyip bilinmeyenin bilgisine ulaşma faaliyeti”ydi ve “bilgi için vazgeçilmez bir yöntem”di. Fahreddin er-Râzî’nin gözünde düşünce “aklı faaliyete geçirmek ve onu nesnel gerçekliğe yöneltmek”ti. Fârâbî, düşünmeyi bir “iç konuşma” olarak anlama yoluna gitti. İbn Sînâ düşünmeyi “bilgiye götüren yolda bilinenden bilinmeyeni çıkarmayı mümkün kılan ‘orta terim’i(el-haddü’l-evsat) aramak, araştırmak, bulmak” biçiminde ifâde etti. Gazâlî’nin anlayışına göre “sahası sonsuz ve bütün ilimlerde geçerli olan düşüncenin anlamı ilim öğrenmek”ti. Ataullah İskenderî düşünmeyi “kalbin ağyar meydanlarında seyir ve seferi”, düşünceyi de “kalbin ışığı” olarak addetti. Şebüsterî ise düşünceyi “bâtıldan(boş, beyhûde, yalan, çürük, doğru ve haklı olmayan) hakka(doğru, gerçek, adâlet, insaf) gitmek, cüzîde/tikelde mutlak olan küllü görmek” şeklinde îzâh etmeye çalıştı.

Görüldüğü gibi bu yaklaşımlarda ve daha nicelerinde düşünce kavramının nasıl tanımlandığı veya anlaşıldığı konusunda bir fikir birliği yoktur. Peki, bu niçin böyledir? İ. Özel’in ifâdesiyle “her düşünce adamı düşünce kavramına varmak istediği yer doğrultusunda bir anlam yüklemiştir” de ondan. “Biz nereye gitmek istiyorsak düşüncemiz oraya odaklanır ve düşüncenin çerçevesi ve hatta ne idüğü o yönle açıklık kazanır.” Şöyle de denebilir: Bir tanımı ya da açıklamayı diğerlerinden farklı kılan

sebeplere, “o düşüncenin o insanda oluşmasına” yahut insanın düşünebilen bir varlık olarak bu dünyâda bulunuyor oluşuna “etkide bulunan şartlar ve niyetlerdir.”

Hâl böyle olsa, bir takım sorulara kapı açıp bireylerle sınırlı bulunsa da sözlükler bir soyutlama çabası olan düşünme-düşünce kavramını belirli anlam sınırları içine almaktan geri durmamışlardır. Genel kanâate göre düşünme ekseriyetle günlük dilde hüküm verirken acecelilik etmeyen, yaptığı işlerde tepilere (güçlü istek, itki) ve kısa görüşlülüğe kapılmayan insanın zihnî faaliyetini ifâde eder. Bu zihnî faaliyet şimdi için geçmişe yönelik (hatırlamaya, anmaya) olduğu gibi geleceğe de (bir işin sonucunu başından hesap etmeye) yöneliktir. Daha geniş anlamda ise insanın bir öğrenme süreci içinde dış uyaranlar ile önceden kazanılan kavram, imge, şekil, tasarım, duygu, tat ve koku gibi yaşantıyla ilgili izlerin bilinçli bir şekilde simgesel olarak bağlantısını kurabilme etkinliğini içerir. Bir başka deyişle bir sonuca varmak amacıyla evrendeki varlık, olgu, olay, durum ve nesnelere üzerinde çözümleyici ve birleştirici işlemlerde bulunmaya imkân sağlayan bilgileri sorgulama, inceleme, karşılaştırma, ayırma, açıklama, birleştirme, hatırlama, kavrama; bu bilgilerin eserleri, izleri, etkileri, bağlantıları, ilişkileri ve biçimleri üzerine zihnî bir etkinlik ortaya koyma yani soyutlama yeteneği olarak tezâhür eder. Bu nitelik zinciri içinde oluşan düşünce de düşünmenin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Yani bilinen şeylerden bilinmeyen anlamları elde etmek, hüküm çıkarmak veya eşyâ

arasında bağlantılar kurmak amacıyla zihni bir düşünme, düşünüp taşınma faaliyetinden çıkarılan bir sonuçtur düşünce. Bu sonuç ancak zihnin bir şey hakkında iç ve dış uyaranlara cevap için edindiği düşünme ediminin oluşturucu/tekevvün ettirici etkinliği içinde gerçekleşir. Bu gerçekleşme bir görüş, karar, inanç, mütâlaa, niyet, tasarı ya da kaygı biçiminde belirip görünebilir.

Her ne şekilde açıklık getirilmeye çalışılırsa çalışılınsın genelleme yapılarak denilebilir ki, düşünce yolu ile varlığını keşfetmeye çalışan ve bilinçli bir hayata erişmek isteyen bir kimse için her düşünce bir hareket taslağı, bir duruş biçimi, bir kalkış noktasıdır. Hayâtın tablosu da bir takım düzeltmelerle beraber bu taslağa göre resmedilir ve insanın oluşum süreci içinde bir anlam kazanır. Bu hareket taslağının yokluğu ise hayâtı daha baştan başarısızlığa, verimsizliğe, sonuçsuzluğa mahkûm eder. Benzer bir yaklaşım içinde olan Gazâlî, bu duruma şöyle dikkat çeker: “Akıl susunca, düşünce durur; düşünce durunca, hareket durur; hareketsizlik ise çürümenin eşidir.” Eğer bu, reddedilmesi mümkün görünmeyen bir anlayışsa o zaman düşünme her şeyden önce hayâtımızla ilgili insânî bir görev, bir çaba olarak omuzlarımıza yüklenmez mi? Yüklenirse en azından şu soruyu sormak da her birimize düşmez mi? Ben düşünen biri miyim; düşünüyorsa ne için, ne düşünüyorum?

DÜŞÜNME

HAYÂTIN ATILIM GÜCÜDÜR

Bilginin elde edilişinde algılama, öğrenme, açıklama, anlama pek mühim ve müstesnâ bir yere sâhiptir. Kuşkusuz bu durum fazlasıyla düşünme için de geçerlidir. Bilgi alanlarında düşünmenin rolü asla tartışılmaz. Çünkü düşünme etkinliği bütün varlık alanlarını; hem gerçek varlıkları(elle tutulan, gözle görülen varlıkları), hem düşünceye dayanan varlıkları(sayı, kavram, görüş gibi soyut unsurları), hem de irrasyonel(akıl dışı) ve saf hayâl-den ibâret olanları içine alır. Olmuş olan şey, olmakta olan şey, olacak olan şey de düşünme kavramının eylem kapsamına girer. Bu sebeple düşünme, beşerî bilginin oluşumu sırasında bilmek isteyen varlık/özne ile onun bilmek istediği şey/nesne arasında bağlantı kuran en etkin, en canlı yollardan biri olarak öne çıkar.

Peki, insan ne zaman düşünme ihtiyacı duyar? Elbette daha çok şu ya da bu şekilde yeni olgu, olay ve durum-

larla(doğal-yapay, soyut-somut) karşılaştığı, âdet haline gelmiş işleri yapmaktan kurtulduğu zaman. Düşünme etkinliği evrendeki varlık, olgu, olay ve durumların bilgisine ulaşmak; ne yapıp yapılmayacağı konusunda bir karara varmak, mevcut aksamayı aşmak ve işleri bir düzene koymak istendiğinde kendini açık seçik belli eder. Düşünme kendini ya bilimsel bir bilgi(teorik) ya da eylem(pratik) niteliğinde açığa vurur. Kimi zaman açık bir kanıtı dayanmadan, kavramlara başvurmadan, hiçbir kayıt ve şarta bağlı kalmadan bir şeyi(olgu, olay, durum) anlama, kestirme, hissetme, sezme; kimi zaman da gerçek/reel sâhaya inip bir şeyi bir duyuma-akla dayanarak göz önüne serme, zihinde canlandırma, tasavvur etme biçiminde ortaya çıkar. Anlaşıldığı gibi düşünme neden-sonuç ilişkisi, devingen, kendi duygularını/kendi kendini anlamaya dönük bir farkına varma sürecidir. Bu süreç içinde de insan, düşünceleriyle(hem pozitif hem negatif bir vasıf taşıdığı kabul edilse, gerçeklikle ve mantıkla bağıntılı olduğu kadar olmadığı belirtilse dahi) kendi âleminin bir haritasını çizmeye, bu haritaya göre bir istikâmet belirlemeye ve istenilen hedefe ulaşmaya çalışır.

Bu bakımdan denebilir ki, düşünme etkinliği sâdece bir takım olgu, olay ve durumlar içinde bulunup onlarla tanışmış ya da onları yaşamış olmanın, tecrübeler kazanmanın, bilgilere ulaşmanın, çıkarsamalarda bulunmanın, açıklamalar yapmanın, nazariyelere kapı açmanın bir meşgalesi değildir. Bütün bunların ötesinde varoluş bi-